

Байталюк Ольга Михайлівна,
викладач кафедри
суспільно-політичних дисциплін
та правознавства Інституту
лідерства та соціальних наук
Київського університету імені
Бориса Грінченка

ДИТИНА В СІМЕЙНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ

У статті розкривається поняття сімейних прав та обов'язків, дається визначення даного поняття, аналізуються поняття майнових і немайнових прав дитини у сім'ї.

Ключові слова: дитина, сім'я, сімейні правовідносини, народження дитини, реєстрація дитини, майнові та немайнові права дитини.

Актуальність і постановка проблеми

5 березня 2009 р. Верховною Радою України прийнято Закон України «Про Загальнодержавну програму «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2016 року», в якому зазначається, що Україна, як член міжнародного співтовариства, бере участь у діяльності зі створення сприятливого для дітей середовища, в якому гідний розвиток і захист їх прав забезпечується з дотриманням принципів демократії, рівності, миру, соціальної справедливості з урахуванням моральних засад і традиційних цінностей українського суспільства, спрямованих на зміцнення сім'ї та морального здоров'я дітей в Україні.

У підсумковому документі Спеціальної сесії в інтересах дітей Генеральної Асамблеї ООН «Світ, сприятливий для дітей», який підписано Кабінетом Міністрів України 10 травня 2002 р., визначено чотири пріоритетні напрями діяльності: пропагування здорового способу життя; забезпечення

можливості здобувати високоякісну освіту; захист дітей від жорстокого поводження, насильства та експлуатації; боротьба з ВІЛ/СНІДом, а також передбачено глобальний план дій, орієнтований на розвиток і захист прав та інтересів дітей. Для успішної реалізації цих напрямків сім'я, як первинний осередок становлення дитини, відіграє важливу роль. Тому проблема визначення місця дитини в сімейних відносинах є актуальною.

Проблемам захисту прав дітей присвячено низку праць вітчизняних науковців, зокрема: І. Жилінкової, С. Коталейчук, Л. Кузьменко, Н. Рєпи, В. Слюсаренко, Л. Смагіної, В. Чечет, В. Яковенко.

Метою статті є аналіз місця дитини та її прав у сімейних правовідносинах і роль батьків або осіб, які їх замінюють, та держави в реалізації цих прав.

Основна частина

Сімейне виховання (або виховання в сім'ї) має сприяти підготовці дитини до життя в соціумі, перетворенню її на повноцінного індивіда. Тому, сім'я є природним середовищем для фізичного, духовного, інтелектуального, культурного, соціального розвитку дитини, її матеріального забезпечення. Відповідно до Сімейного кодексу України сімейні права та обов'язки є такими, які тісно пов'язані з особою, а тому не можуть бути передані іншій особі.

Права та обов'язки батьків по відношенню до дитини ґрунтуються на походженні дитини від них. Цей факт підтверджується документом закладу охорони здоров'я (або, у випадку народження дитини в іншому місці, окрім пологового будинку, час і факт народження підтверджується підписом двох осіб, присутніх під час пологів) та Свідоцтвом про народження дитини.

Відразу після народження дитини батьки (або один з батьків) зобов'язані забрати дитину з пологового будинку. Виключення складають випадки, якщо дитина має істотні вади фізичного або психічного розвитку, а також за наявності інших обставин, що мають істотне значення. В такому випадку дитина може бути залишена батьками у пологовому будинку або в іншому закладі охорони здоров'я. Бувають випадки, коли батьки не можуть забрати

дитину з пологового будинку або з іншого закладу охорони здоров'я. В такому разі бабуся дитини, дід або інші родичі мають право забрати її, але лише з дозволу органу опіки та піклування.

Іншим невідкладним обов'язком батьків є реєстрація народження дитини в державному органі реєстрації актів цивільного стану не пізніше одного місяця від дня народження дитини. Підставами для реєстрації в залежності від місця та обставин народження дитини можуть бути:

- медичне свідоцтво про народження форми № 103/о, що видається закладами охорони здоров'я, незалежно від підпорядкування та форми власності, де приймаються пологи;

- медична довідка про перебування дитини під наглядом лікувального закладу форми № 103-1/о заява двох свідків, присутніх при пологах, у разі народження дитини поза закладом охорони здоров'я;

- акт, складений відповідними посадовими особами (капітаном судна, командиром, начальником потяга тощо) за участю двох свідків і лікаря або фельдшера (якщо лікар або фельдшер були на транспортному засобі), у випадку народження дитини на морському, річковому, повітряному судні, у потязі або в іншому транспортному засобі.

У разі відсутності лікаря або фельдшера реєстрація народження провадиться на підставі вказаного акта та медичної довідки про перебування дитини під наглядом лікувального закладу.

Ці документи подаються до органу реєстрації актів цивільного стану, де реєструється народження. При відсутності зазначених підстав для реєстрації народження, реєстрація народження провадиться на підставі рішення суду про встановлення факту народження даною жінкою.

Реєстрація народження провадиться за усною чи письмовою заявою батьків дитини чи одного з них, а в разі хвороби, смерті батьків або з інших причин неможливості для них зареєструвати народження - за заявою родичів, інших осіб, уповноваженого представника закладу охорони здоров'я, в якому народилася дитина або в якому на цей час вона перебуває.

Одночасно з заявою про реєстрацію народження подається ряд документів: паспорти або паспортні документи, що посвідчують особи батьків (одного з них); паспорт або паспортний документ, що посвідчує особу заявника, у разі, якщо реєстрація народження провадиться не батьками, а іншою особою; документ, який є підставою для внесення відомостей про батька дитини (свідоцтво про шлюб, заява матері, спільна заява матері та батька дитини, заява батька про визнання батьківства).

За відсутності свідоцтва про шлюб підтвердженням зареєстрованого шлюбу може бути відмітка про його реєстрацію в паспортах або паспортних документах матері та батька дитини.

Держава гарантує дитині право на прізвище, ім'я та по-батькові, які вона отримує під час реєстрації. Якщо батьки своєчасно не зареєстрували дитину в державному органі реєстрації актів цивільного стану, вони підлягають адміністративній відповідальності відповідно до ч. 2 ст. 212 Кодексу про адміністративні правопорушення України, а саме – накладення штрафу від одного до трьох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Одночасно з реєстрацією дитини їй присвоюють прізвище, ім'я та по-батькові. Фізична особа, яка досягла шістнадцяти років, має право змінити своє прізвище та ім'я, а особа яка досягла чотирнадцяти років, має право на зміну імені та прізвища за згодою батьків або одного з батьків (з ким вона проживає) або осіб, які їх замінюють.

На кожного з батьків покладається однакова відповідальність за виховання, навчання і розвиток дитини. Батьки або особи, які їх замінюють, мають право і зобов'язані виховувати дитину, піклуватися про її здоров'я, фізичний, духовний і моральний розвиток, навчання, створювати належні умови для розвитку її природних здібностей, поважати гідність дитини, готувати її до самостійного життя та праці. Виховання дитини має спрямовуватися на розвиток її особистості, поваги до прав, свобод людини і громадянина, мови, національних історичних і культурних цінностей українського та інших народів, підготовку дитини до свідомого життя у

суспільстві в дусі взаєморозуміння, миру, милосердя, забезпечення рівноправності всіх членів суспільства, злагоди та дружби між народами, етнічними, національними, релігійними групами.

Якщо за певних обставин дитина проживає окремо від батьків або одного з них, вона має право на підтримання з ними регулярних особистих стосунків і прямих контактів, а батьки, у свою чергу, зобов'язані брати участь у її вихованні і мають право спілкуватися з нею, якщо судом визнано, що таке спілкування не перешкоджатиме нормальному вихованню дитини. У разі коли батьки не можуть дійти згоди щодо участі одного з батьків, який проживає окремо, у вихованні дитини, порядок такої участі визначається органами опіки та піклування за участю батьків виходячи з інтересів дитини. У разі порушення прав і обмеження законних інтересів дитини на охорону здоров'я, фізичний і духовний розвиток, навчання, невиконання та ухилення від виконання батьківських обов'язків батьки або особи, які їх замінюють, несуть відповідальність.

Окрім немайнових прав батьків і дітей Сімейним кодексом України регулюються їх майнові права (права батьків і дітей на майно). Батьки і діти, зокрема ті, які спільно проживають, можуть бути самостійними власниками майна. Зазвичай переважна частина майна набувається батьками на підставі цивільно-правових правочинів. Разом із тим діти можуть набувати майно самостійно (наприклад, за договором дарування або у спадщину). Безпосередньою власністю дитини є майно, придбане батьками або одним із них для забезпечення розвитку, навчання та виховання дитини (одяг, інші речі особистого вжитку, іграшки, книги, музичні інструменти, спортивне обладнання тощо).

Майно, набуте батьками і дітьми за рахунок їхньої спільної праці чи спільних коштів, належить їм на праві спільної сумісної власності. Це стосується майна, набутого батьками та дітьми як за рахунок їхньої спільної праці так і за рахунок їхніх спільних коштів. Батьки та діти можуть набувати право спільної власності щодо об'єктів, створених їх спільними зусиллями та

працею. Це може бути будівництво житлового приміщення, спільне вирощування городини або худоби. При цьому важливою є спрямованість волі батьків і дітей на створення об'єкта саме спільної власності. Діти можуть вкладати у придбання спільного майна свої кошти. Якщо дитина досягла певного віку і працює за трудовим договором або є суб'єктом підприємницької діяльності, вона може використовувати для набуття спільного майна свою заробітну плату або дохід. Якщо у власності батьків є майно, яке має забезпечити виховання та розвиток дитини, то вони зобов'язані передати його у користування дитини.

Відповідно до ст. 242 Цивільного кодексу України батьки (усиновлювачі) є законними представниками своїх малолітніх і неповнолітніх дітей, а значить можуть управляти майном, належним малолітній дитині, без спеціального на те повноваження. У випадках, коли малолітня дитина може самостійно визначити свої потреби та інтереси, батьки здійснюють управління її майном, враховуючи ці потреби та інтереси. Для забезпечення інтересів неповнолітніх без дозволу органу опіки та піклування батьки малолітньої дитини не мають права вчиняти такі правочини щодо її майнових прав як:

- укладати договори, які підлягають нотаріальному посвідченню та (або) державній реєстрації, в тому числі договори щодо поділу або обміну житлового будинку, квартири;
- видавати письмові зобов'язання від імені дитини;
- відмовлятися від майнових прав дитини.

Батьки мають право дати згоду на вчинення неповнолітньою дитиною зазначених правочинів лише з дозволу органу опіки та піклування.

Питання про управління майном дитини батьки вирішують спільно, якщо інше не передбачено договором між ними. У випадках виникнення спорів між батьками щодо управління майном дитини, вони (спори) можуть вирішуватися органом опіки та піклування або судом. Після припинення управління батьки зобов'язані повернути дитині майно, яким вони управляли, а також доходи від нього. Держава захищає майнові права дитини у разі неналежного виконання

батьками своїх обов'язків щодо управління майном неповнолітнього. Це може бути підставою для покладення на них обов'язку відшкодувати завдану дитині матеріальну шкоду та зобов'язання повернути доходи, одержані від управління її майном.

Відповідно до п. 2 ст. 27 Конвенції ООН про права дитини батьки або інші особи, які виховують дитину, несуть основну відповідальність за забезпечення в межах своїх здібностей і фінансових можливостей умов життя, необхідних для розвитку дитини. Це положення закріплене в ст. 180 Сімейного кодексу України, в якій зазначається, що батьки зобов'язані утримувати дитину до досягнення нею повноліття. За домовленістю між батьками дитини той із них, хто проживає окремо від дитини, може брати участь у її утриманні як в грошовій так і натуральній формі. У примусовому порядку стягнення аліментів здійснюється за рішенням суду. При цьому суд враховує ряд обставин, зокрема: стан здоров'я та матеріальне становище дитини; стан здоров'я та матеріальне становище платника аліментів; наявність у платника аліментів інших дітей, непрацездатних чоловіка, дружини, батьків, дочки, сина; інші обставини, що мають істотне значення. Мінімальний розмір аліментів на одну дитину не може бути меншим, ніж 30 відсотків прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку (віком до 6 років: з 1 січня 2010 р. – 755 грн., з 1 квітня – 767 грн., з 1 липня – 771 грн., з 1 жовтня – 787 грн., з 1 грудня – 799 грн., з 1 січня 2011 р. – 816 грн.; віком від 6 до 18 років: з 1 січня 2010 р. – 901 грн., з 1 квітня – 917 грн., з 1 липня – 921 грн., з 1 жовтня – 941 грн., з 1 грудня – 957 грн., з 1 січня – 977 грн.). В умовах економічної нестабільності платник аліментів може мати нерегулярний, мінливий дохід, або частину доходу одержувати в натурі. В таких випадках суд за заявою платника або одержувача може визначити розмір аліментів у твердій грошовій сумі, який підлягає індексації відповідно до законодавства України.

Висновки

Вище зазначене засвідчує, що державою створюються всі умови для реалізації дитиною її сімейних прав, що забезпечується не лише їх

декларуванням у ряді нормативно-правових актів, а й виробленням механізму притягнення батьків (або осіб, які їх замінюють) до юридичної відповідальності за недотримання ними прав і неналежне виконання обов'язків по відношенню до дитини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України. Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-вр // Відомості ВР України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення. Закон України від 7 грудня 1984 року № 80731-10 // Відомості ВР Української РСР. – 1984. – № 51 (додаток). – Ст. 1122.
3. Сімейний кодекс України. Закон України від 10 січня 2002 року № 2947-III // Відомості ВР України. – 2002. – № 21-22. – Ст. 135.
4. Цивільний кодекс України. Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV // Відомості ВР України. – 2003. – №№ 40-44. – Ст. 356.
5. Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 року [Електронний ресурс] : Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_021
6. Про охорону дитинства. Закон України від 26 квітня 2001 рік № 2402-III // Відомості ВР України. – 2001. – № 30. – Ст. 142.
7. Про Загальнодержавну програму «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2016 року». Закон України від 5 березня 2009 року № 1065-VI // Відомості ВР України. – 2009. – № 29. – Ст. 395.
8. Про встановлення прожиткового мінімуму та мінімальної заробітної плати. Закон України від 20 жовтня 2009 року № 1646-VI // Відомості ВР України. – 2010. – № 4. – Ст. 19.
9. Про державний бюджет на 2011 рік. Закон України від 23 грудня 2010 року № 2857-17 [Електронний ресурс] : Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу :

<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2857-17>

10. Сімейний кодекс України : науково-практичний коментар / [Жилінкова І.В., Антошкіна В.К., Д'ячкова Н.А., Москалюк В.Ю. та ін.] ; за ред. Жилінкової І.В. – К. : Ксилон, 2008. – 855 с.

Бібліографічний опис

13.00.02 – Теорія та методика навчання (з галузей).

Байталюк О. М.

Дитина в сімейних правовідносинах

Кількість бібліографічних посилань: 10

Байталюк О. М.

Ребенок в семейных правоотношениях

В статье раскрывается понятие семейных прав и обязанностей, дается определение данного понятия, анализируются имущественные и неимущественные права ребенка.

Ключевые слова: ребенок, семья, семейные правоотношения, рождение ребенка, регистрация ребенка, имущественные и неимущественные права ребенка.

Baytaluk O.M.

A Child in Family Legal Relationship

In the article the concept of family rights and duties are revealed, the definition of the given concept is given, the property and non-property rights of the child are analyzed.

Keywords: child, family, family legal relationship, birth of the child, registration of child, property and non-property rights of child.